

'ballada en dia de festa', *Plaça de les Balles*, una de les més grans del poble a Alenyà, i recordem la cançó de *L'Hereu Riera* (--- grans balles hi ha ---); però també usual a Mallorca, especialment en la locució figurada *dur la balla* 'fer de corifeu, dur la batuta', *BDLC* VIII, 100, 119); cast. ant. *baila*, que ja es devia usar a Aragó a l'Edat Mitjana, altrament el ms. arag. del *Libro de Alexandre* no hi hauria introduït la lliçó errònia *las dulces de las bailas*, 2118b, 979. *Ballable. Ballada* [c. 1400].

Ballador, potser ja *ballator* en llatí vulgar, S. I d. C., supra; «hymenaeum qui cantent: quos vulgo *ballatores* vocant» en el *Scholium Bembinum*, del S. IV o V, als *Adelphoe* de Terenci, 905; curiosa l'acc. *ballador d'una cadira* 'el seient', *ballador de l'ansa d'un pitxer* 'la seva part cóncava, per on s'agafa amb la mà', c. 1450, gloss. de Giner i March a l'inv. dels béns de la reina Maria, muller del Magnànim. *Balladora* 'baldufa' a Tor (Pallars); també ho és la d'articulació d'un os que es fica dins un altre, que ja apareix repetidament en *OnPou*, 1575, *ThPu.*: «lo *ballador* de les cuxes: coxendix; lo os dins on balla: acetabulum», p. 250; lo *ballador* del coll: *epistropheus*, p. 252; parts dels ossos: lo *ballador* qui entra dins l'altre: *articulus*, p. 256. *Ballaire. Ballam* (*AlcM*). *Ballari, -ina*: és mot un poc suspecte de castellanisme (alguna cita d'escriptors en *AlcM*), car generalment l'he sentit en la forma *bailari*; en castellà *bailarin, -ina*, surten en diversos textos bíblics de l'Edat Mitjana o c. 1500, citats a les glosses de la Bíblia de Scio VI, 149; d'ací *ballarins* 'cada una de les eflorescències que hi ha a la punta de la tija de la figuera de moro': les criatures hi jugaven a manera de *baldufes* quan són seques, i àdhuc se les venien pel preu d'una agulla, sobretot a finals del segle passat: el meu pare contava que ell també ho havia fet i anava cridant «a agulla, a agulla, *ballarins*», que ell pronunciava més aviat amb *ll* que amb *l*; pronúncia que no era pas individual d'ell: «I doncs, Albert, que no et ballen les cames? --- Noi, no he tirat mai per *ball-llari*, digu' jo afectant tranquil·litat», *MVayreda, La Punyalada* III, 78 (66). *Ballaire. Ballera. Ballet. Ballotejar* [1630, *AlcM*]. *Ballotit* (*AlcM*). *Desballar*.

Balada 'composició poètica trobadoresca' [fi S. XIII, *Llull*, i exs. de Bernat Metge i del *Canç.* de Saragossa, en *DAG.*], 'espècie de romanç originari d'Anglaterra i Alemanya' [S. XIX, Milà i F., Maragall, Ruyra]: manlleu de l'oc. ant. *balada* 'ball, ballada'; també passà al cast. ja en el S. XV (Santillana, i més dades en el *DCEC*). En llengua d'oc es documenta des de la fi del S. XII; d'allí passà al fr. *ballade* en la segona meitat del XIII (Paul Meyer, *Rom.* XIX, 29-31), i d'aquest a l'angl. *ballad* i alem. *ballade*, d'on tornà a les llengües romàniques en la segona accepció.

Baiadera [1868, *SLitCosta*]; del fr. *bayadère* id., i aquest del port. *bailadeira* 'ballarina', derivat de *bailar* 'ballar'. Del crioll indo-portuguès *balhadeira*, derivat del port. dial. (merid.) *balhar* 'ballar' va passar al francès colonial i des d'aquest es popularitzà en totes les llengües europees, sobretot des que va usar-

lo Goethe, veg. Schuchardt, *ZRPb.* XIII, 502; Gonçalves Viana, *Palestras Filològiques*, 22-25; Richter, Tagliavini i Spitzer, *VKR* V, 1-10, i VI, 166-69.

CPT.: *Ballmanetes* [fi S. XIX, N.Oller, *AlcM* i *DBal.*]. Com a apèndix tractem de:

Ballaruga, 'galla, excrescència rodona dels roures, amb la qual, fent-la ballar, juguen els infants' [1460, *Spill*, de Roig] —mot que ha passat també a designar altres objectes de forma semblant, i així mateix usat pintorescament com a nom de l'acció de ballar [segle XIX] — té totes les aparences d'un derivat de *ballar*, però és possible que remotament provingui del cèlt. *BULLĀKĀ 'pústula' (que en parlars romànics de Lleó i Lusitània s'ha convertit en nom de la galla o ballaruga, i en d'altres de gallo-romànics ha vingut a designar una espècie de pruna o prunyo, si bé reformat sota la influència de *ballar* i els seus derivats). Deia Jaume Roig d'un jueu que les «cerimònies / e querimònies / ja malastrugues, / quax *ballarugues*, / chiulets, / juguetes, / beccroletes / —fluxes lliçons / de chichs minyons— / li deseçhà / e rebujà» (v. 13.592).

Es l'objecte que el *Dfa.* descriu «excrescència en forma de boleta que es forma a les fulles i branques del roure i altres vegetals per la picada de certs insectes que hi van a dipositar llurs ous» i «joquina que consisteix en un eix que travessa una boleta --- a la qual s'imprimeix un ràpid moviment de rotació amb el polze i l'índex, i balla com una baldufa ---», boleta que descriu com a idèntica o quasi igual a una galla o ballaruga, i és evident que en la 2.ª o 1.ª d'aquestes accs. l'usa Roig, que pràcticament tot és u. Es tracta, doncs, de la cassanella, dita en llatí *galla* (nom llatí que li han conservat el castellà i altres llengües germanes, incloent-hi alguns parlars catalans); de més a més ha passat a designar altres objectes de forma o d'ofici semblant: a Tortosa (*BDC* III, 87) i a Cardós i Vall Ferrera designa precisament una baldufa de qualsevol mena;³ a Menorca un caragolec molt petit, que també en diuen *con* i no és gaire diferent de la *pada* (me'ls ensenyaren a Migjorn Gran), se'n diu *ballaruga*, i a la costa hi ha el *Racó de les Ballarugues*;⁴ és precisament en aquest sentit que l'usa una de les rondalles recollides per Camps i Mercadal, que era de Migjorn Gran: «se li posà davant un homenet, un neno, una *balleruga*» (*Folk. Men. de la PAGESIA* II, 49, i el mot surt de nou a la pàgina 50).

En diverses comarques del Princ. s'usa també una variant masculina *ballaruc*: és cosa de la Garrotxa, jutjant per l'ús que en fa M. Vayreda (veg. cita de *La Punyalada*, s. v. *esquilar*), Empordà i també del Baix Llobregat (*AlcM, Dfa.*). La variant amb *-c* en el Pallars pot ser deguda a arcaisme precatalà, i en altres bandes deu ser pronúncia mossàrab: a les Garrigues anoto *ballaruca* als Torms i *berelluca* al Soler's com a nom de la cassanella en el Maestrat i *caramulla* o *carambulla* (anotat a les muntanyes de Vallibona-Xert), *macarota* o *ballaruga* a Sorita, i Ga. Girona en el seu vocabulari del Maestrat dóna *macarulla* com